

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Viite Lausuntopyyntönnö 22.4.2013

Asia Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013-2025

Lapin käräjäoikeus esittää lausuntonaan seuraavaa:

YLEISTÄ

Yleisesti ottaen mietinnössä esitetyt toimenpiteet ovat suurimmalta osaltaan kannatettavia ja tarpeellisia, jotta oikeudenhoidolle asetettavat oikeusturva- ja tehokkuusvaatimukset voidaan toteuttaa määrärahojen supistamistarpeiden kasvaessa.

Toivottavaa olisi, että tavoitteet ja niiden toteuttamistapa ja -järjestys voitaisiin selkeästi esittää pitkällä tähtäimellä. Siihenhän mietinnössä on pyrittykin.

Epätyydyttävää on se, että suunnitelmia jatkuvasti muutetaan kuten nyt näyttää käyneen esimerkiksi käräjäoikeuksien lukumäärää koskevan ehdotuksen osalta. Tämä on omiaan aiheuttamaan henkilöstön keskuudessa epävarmuutta. Sillä taas on vaikutusta työmotivaatioon ja työtehoon. Se voi olla esteenä myös kyvykkäiden henkilöiden halukkuuteen hakeutua oikeuslaitoksen palvelukseen.

Rakenne- ja organisaatiouudistuksissa on vallalla mietinnössäkkin monessa kohtaa esille tuleva ajatusmalli, että mahdollisimman suurten virastojen perustaminen on ensisijainen tapa tehostaa ja parantaa toimintaa. Käräjäoikeus suhtautuu epäillen siihen, aiheutuuko tästä kaikissa tapauksissa tavoiteltuja säästöjä ja parannetaanko sillä toiminnan laatua.

1 HORISONTAALISET EHDOTUKSET

Kohta 1 Lainsäädännön laadun parantamiseen kannattaa panostaa. Epäselvät säännökset aiheuttavat tulkintaongelmia ja lisäävät tuomioistuimiin tulevien oikeudellisten riitojen määrää.

Kohta 3 Mietinnön mukaan ICT:n, sähköisen asioinnin ja sähköisten prosessien hyödyntämisellä kaikessa toiminnassa parannetaan laatua ja tuetaan tuomaria työssään sekä tehostetaan oikeudellisen tiedon välittymistä. Tavoite on luonnollisesti hyvä ja myös saavutettavissa. Näitä prosesseja uudistettaessa tulee kuitenkin varata toteuttamiselle riittävä aika ja ottaa huomioon sekä kokonaisuus että yksittäiset toimijat.

Nyt esimerkiksi niin sanotun Ritu-järjestelmän toteuttaminen on aiheuttanut melkoista harmia tuomioistuimissa, kun sen voimaan saattamista on moneen

kertaan lykätty järjestelmän keskeneräisyyden vuoksi. Tästä on aiheutunut ongelmia istuntojärjestelyissä. Järjestelmästä on ilmeisesti hyötyä tuomioiden täytäntöönpanossa, mutta näyttää siltä, että tuomareille ja käräjäsihteereille se aiheuttaa lisätyötä.

2 SEKTORIKOHTAINEN TARKASTELU

2.1 Tuomioistuimet

2.11 Rakenteet

Kohdat 6-9

Hieman epäselväksi on jäänyt, mikä on se tavoitetilä, johon tuomioistuinlaitoksen kehittämällä pyritään. Tuomioistuinviraston perustaminen voisi auttaa tämän selvittämisessä, kun virastossa voitaisiin poliittisen tilanteen vaihtumisista riippumatta johdonmukaisesti tehdä kehittämistyötä.

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta tuomioistuinviraston perustamisesta sekä selvitysten tekemistä korkeimpien oikeuksien organisatorisesta yhdistämisestä, erillisten tuomioistuinlinjojen yhdistämisestä ja rangaistusluontoisten hallinnollisten seuraamusten sääntelytavoista ja määräämismenettelystä.

Käräjäoikeuden käsityksen mukaan korkeimpien oikeuksien yhdistämisellä voidaan saada merkittävää säästöä sekä hallinnossa että muussa henkilöstössä varsinkin, jos myös hallintolainkäyttöasioissa valituslupajärjestelmä tulisi pääsäännöksi.

Kohta 11

Käräjäoikeuksien rakenneuudistus on toteutettu vuonna 2010, jonka jälkeen käräjäoikeuksia on ollut 27 aikaisempien 51:n asemesta. Tässä vaiheessa ei ole aiheellista jälleen merkittävästi vähentää käräjäoikeuksien määrää.

Käräjäoikeuksien tuomiopiirien sekä poliisin ja syyttäjän toimialueiden yhdenmukaistaminen mahdollisuuksien mukaan on toki suotavaa, mutta se ei ole peruste käräjäoikeuksien yhdistämiselle. Tuomiopiirien osalta myös kuntauudistuksella on merkitystä.

Sivukanslioista luopuminen helpottaa käräjäoikeuksien hallintoa. Vaikka asioita voidaan nykyisin hoitaa paljolti esimerkiksi sähköisesti ja videokuulemisilla, kansalaisilla tulee olla mahdollisuus myös henkilökohtaisesti asioida tuomioistuimen kansliassa. Pitkät välimatkat puoltavat joissakin tapauksissa sivukanslian säilyttämistä. Lapin käräjäoikeudessa edestakainen matka Sodankylän kansliasta Rovaniemen kansliaan on noin 250 kilometriä. Matkustaminen Sodankylän pohjoispuolelta Rovaniemen kansliaan tietää aina 250 kilometrin lisäystä matkaan. Esimerkiksi Ivalosta Sodankylään on edestakainen matka noin 300 kilometriä, puhumattakaan Utsjoesta, josta matkaa kertyy noin 650 kilometriä.

Mahdollisen rakenneuudistuksen aikana auki tulevia päällikkövirkoja ei tulisi asettaa määräaikaisiksi vaan ne tulisi täyttää vakinaisesti. Jos uudistus sitten toteutuisi, virat siirrettäisiin uuteen virastoon ja jos useita päällikkövirassa olevia tulisi samaan virastoon, yksi heistä nimitettäisiin uuden viraston päälliköksi. Määräaikaisilla määräyksillä lisättäisiin uudistustilanteisiin jo muutoinkin liittyvää henkilöstön epävarmuutta. Toinen asia on, tulisiko päällikkövirkojen yleensäkin olla määräaikaisia, mutta riittävän pitkällä ajalla.

Kohta 12

Mikäli hovioikeuksien määrä vähennetään neljään, yhden niistä tulisi sijaita Rovaniemellä. Sen nimi voisi olla Pohjois-Suomen hovioikeus.

Kohta 14

Käräjäoikeus pitää hyväksyttävänä sitä mietinnössä esitettyä lähtökohtaa, että

käräjäoikeuksien työpanos keskitetään sellaisiin aidosti riitaisiin asioihin, joihin tarvitaan tuomioistuimen ratkaisu.

Velkojan kannalta olisi parasta, että tämä voisi samalla haastehakemuksella hakea sekä ulosottoperustetta että täytäntöönpanoa. Ulosottoperusteen määrääminen ja täytäntöönpano tulisi tietenkin pitää erillään. Jos summaariset asiat siirretään ulosottovirastoihin, riitaisiksi muuttuvat asiat tulisi siirtää ulosottovirastoista käräjäoikeuksien käsiteltäviksi.

Summaaristen asioiden siirtämisellä ulosottoon käräjäoikeuksissa ei saavuteta tuomareiden osalta työmäärän säästöä. Kansliahenkilöstön osalta säästöä syntyisi, mutta kokonaisuutena ajatellen säästö tuskin olisi merkittävä, koska työt vain siirtyisivät toiseen virastoon. Sama on tilanne, jos asiat keskitetään enintään kolmeen käräjäoikeuteen.

- Kohta 15 Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta jatkokäsittelylupajärjestelmän laajentamisesta. Järjestelmän ulottaminen myös hakemus- ja ulosottoasioihin on paikallaan.
- Kohta 17 Käräjäoikeus kannattaa mietinnössä mainituilla perusteilla ehdotusta valituslupajärjestelmän laajentamisesta pääsäännöksi korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Myös valituskielto vähäisen merkityksen omaavissa asioissa voisi olla paikallaan. Sen määrittäminen, milloin asialla on vähäinen merkitys, saattaa olla hallinto-oikeudellisten asioiden moninaisuuden vuoksi haastavaa.
- Kohdat 18 ja 19 Käräjäoikeus kannattaa mietinnössä mainituilla perusteilla ehdotuksia oikaisuvaatimusjärjestelmän käyttöalan laajentamisesta ja lasten huostaanoton päättämisestä ensi vaiheessa asiantuntijaelimessä.
- Kohta 21 Tuomioistuinten toiminnan tehostamiseen pyrittäessä huomiota tulee erityisesti kiinnittää siihen, että nykyistä paremmin otetaan huomioon asioiden vaativuus ja oikeusturvan tarve. Tällöin on selvittävä eri työntekijäryhmien roolit, vastuut ja tehtäväkuvat kuten mietinnössä todetaan. Mietinnön mukaan tuomaripainotteinen valmistelu muissa kuin ylimmissä oikeusasteissa todennäköisesti edellyttäisi esittelijävirkamiesten määrän olennaista vähentämistä.
- Käräjäoikeus toteaa, että nykyisin hovioikeuden esittelijän virassa toimiminen on ollut erinomaista koulutusta tuomarin virkaan pätevoitymisessä. Jos hovioikeuden esittelijän virkoja olennaisesti vähennetään, tilalle pitäisi kehittää joku muu käytännönläheinen koulutus, jolla voisi hankkia auskultoinnin jälkeen tarvittavan kokemuksen tuomarin viran hoitamiseen.
- Kohdat 22 ja 23 Käräjäoikeus kannattaa mietinnössä mainituilla perusteilla ehdotuksia siitä, että tuomioistuinten harkintavaltaa kokoonpanon määräämisessä laajennetaan ja asiantuntija-avusteisen huoltoriitamenettelyn käyttö laajennetaan koko maahan.
- Kohta 24 Käräjäoikeus katsoo, että lautamiesten lukumäärää voidaan vähentää mietinnössä esitetyllä tavalla kokoonpanossa 1 + 3 kolmesta kahteen ja kokoonpanossa 2 + 4 neljästä kolmeen.
- Pidemmällä aikavälillä voidaan ottaa harkittavaksi kysymys siitä, tulisiko lautamiesjärjestelmästä kokonaan luopua kuten mietinnössä on esitetty. Ainakin lautamiesten yksilöllisestä äänioikeudesta voitaisiin luopua.
- Kohta 25 Käräjäoikeus katsoo, että on perusteltua harkita rikosoikeudellisen järjestel-

män käyttöalan supistamista lievimpien tekojen osalta. Rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuus ei tästä kärsisi. Pikemminkin se lisääntyisi, kun järjestelmän piiristä karsittaisiin luonteensa puolesta paremmin hallinnolliseen menettelyyn kuuluvia, vähäisiä asioita.

Aiheellista on myös suhtautua pidättyvästi uusien vähäisten tekojen kriminalisoimiseen. Sen asemesta tulisikin lähtökohtaisesti käyttää hallinnollisia sanktioita esimerkiksi EU-oikeuden täytäntöönpanossa kuten mietinnössä esitetään.

- Kohta 26 Rikosprosessin keventäminen näytöllisesti selvissä rikosasioissa muun muassa kirjallista menettelyä kehittämällä on kannatettava toimenpide tuomioistuinten toiminnan tehostamiseksi.
- Paikallaan on myös selvittää mietinnössä esitetyllä tavalla mahdollisuutta siirtää haastehakemuksen laadinnassa ja haastamisessa syyttäjälle nykyisin kuuluvia tehtäviä esitutkintaviranomaiselle. Myös ensiasteen päätösvallan nykyistä laajempaa siirtoa yksinkertaisissa, sakkorangaistuksella sovitettavissa rikosasioissa syyttäjältä esitutkintaviranomaiselle on aiheellista selvittää.
- Kohta 27 Tiedoksiantotoimintaa on viime vuosina tehostettu muun muassa puhelintiedoksiannoilla ja e-kirjeillä. Toimintaa koordinoimalla on mahdollista saada aikaan säästöä muun muassa haastemiesten matkakuluissa.
- Kohta 28 Ryhmäkannelain soveltamisalan laajentaminen myös muihin kuin kuluttajaso-pimuksiin liittyviin oikeudenloukkauksiin voisi olla perusteltua mietinnössä esitetyistä syistä. Vaikka tämä lisäisi ilmeisesti tuomioistuinten asiamääriä, muutos on perusteltu asianosaisten oikeusturvan kannalta.
- Selvittämisen arvoista on myös se, voisiko rikosprosessissa asianomistajien vaatimuksia ajaa erikseen määrättävä yhteinen selvittäjä silloin, kun jutussa on huomattava määrä asianomistajia, joilla on samankaltaiset korvausvaatimukset.
- Kohta 29 Syyttjähaasteen ja ns. yhden kosketuksen toimintamallin käytön laajentamisella voidaan tehostaa rikosasioiden käsittelyä. Varsinkin ulkomaalaisia vastaajia on usein vaikea saada enää tavoitettua esitutkinnan jälkeen. Syyttjähaasteen nykyistä käyttöalaa tulisikin mietinnössä esitetyn mukaisesti laajentaa kaikkiin niihin tilanteisiin, joissa rikoksesta epäilty on arvioitavissa myöhempää haastamista ajatellen vaikeasti tavoitettavaksi henkilöksi. Epäilty pitää voida velvoittaa olemaan kaikissa tällaisissa tapauksissa saapuvilla syytehar-kintaan sekä syyteen ja haasteen laatimiseen tarvittava, lyhyehkö aika.
- Kohta 30 Käräjäoikeus pitää aiheellisena mietinnössä esitettyjä ehdotuksia siitä, että tuomioistuimelle säädettäisiin mahdollisuus vahvistaa sovinto velkajärjestely-asiassa pienvelkojan vastustamisesta huolimatta ja että lisäsuoritusjärjestelmää kevennettäisiin.
- Kohta 31 AIPA-hanke on erittäin merkittävä uudistus oikeusprosessiin liittyvän aineis-ton käsittelyssä. Sen käyttöön saamisesta aiheutunee melkoisesti kustannuksia. Sitten kun se on saatu moitteettomasti toimimaan, työmäärän säästö tuomiois-tuimissa ja syyttäjälaitoksessa on merkittävä.
- Kohta 32 Hallintotuomioistuinten lainkäyttötoiminnan sähköistäminen on kannatettava uudistus.

Kohta 33

Mahdollisuutta ottaa suullinen näyttö hovioikeudessa vastaan videotallennetta katsomalla kannattaa selvittää. Menettelyn vaatimista teknisistä uudistuksista aiheutuisi huomattavat kustannukset. Työn ja kustannusten säästöä siitä koituisi ajan myötä hovioikeudessa.

Oikeudenkäyntikulujen määrä on kasvanut viime vuosina melkoisesti. Menettelyllä saataisiin aikaan säästöä niissä. Todistajien ei myöskään tarvitsisi tulla kertomaan havainnoistaan uudestaan. Oikeusturvan kannalta videotallenne ei ehkä täysin vastaa paikan päällä tehtyjä havaintoja todistelusta. Toisaalta ajan kuluminen ja oikeudenkäynnissä ja sen ulkopuolella saadut vaikutteet voivat heikentää todistajan hovioikeudessa antaman kertomuksen luotettavuutta.

Kohta 34

Käräjäoikeus kannattaa videokuulemisen lisäämistä tuomioistuimissa. Videoneuvottelun käyttöä lisäämällä on mahdollista tehostaa tuomioistuimen työtä, nopeuttaa asioiden käsittelyä, vähentää oikeudenkäynnin osapuolten matkustusta sekä vähentää oikeudenkäyntimenettelyn kustannuksia. Videolaitteita voidaan hyödyntää oikeudenkäyntien lisäksi yhteydenpidossa kanslioiden välillä ja koulutustilaisuuksissa.

Vaikka videoyhteyden käyttämisellä saavutetaan säästöä, se kuitenkin sitoo henkilökuntaa kahdessa paikassa yhteyksien järjestämisen takia ja koska videoyhteyden päässä olevaa henkilöä ei useimmiten voida jättää yksin videosaaliin. Yksittäisen henkilön kuulemiseen oikeudenkäynnissä videoyhteys useimmiten soveltuu hyvin. Silloin kun videoyhteyden päässä olisi yhtä aikaa useampia henkilöitä, videoyhteys ei aina ole tarkoituksenmukainen menettelytapa. Tällaisissa tapauksissa voidaan asettaa kyseenalaiseksi, toteutuuko oikeudenkäynnin välittömyyden periaate riittävän hyvin, jos tuomarilla on mahdollisuus tehdä havaintoja vain kulloinkin kuvaruudussa näkyvästä henkilöstä. Mikäli kuvaruudussa on näkyvissä useita henkilöitä, näkyvyys on usein heikko.

Kohta 35

Tuomioiden suullisen perustelun käyttöön ottaminen ja kirjallisten tuomioiden laatimisen keventäminen ovat kannatettavia uudistuksia. Jos tuomion julistaminen nauhoitetaan ja tallenne säilytetään riittävän pitkän ajan, tuomion perustelut ovat tarvittaessa laadittavissa jälkikäteen kirjallisesti. Usein tuomari tekee jonkinlaisen muistilapun tuomion julistamista varten. Tämä voitaisiin myös arkistoida jutun asiakirjoihin. Päämääränä tulisi olla, että tuomiot julistetaan mahdollisimman usein pääkäsittelyn päätteeksi.

Kohta 36

Tuomioistuinten henkilökunnan ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen on jatkuvasti tarpeen. Yhteistyön lisääminen ja hankkeiden koordinoiminen koulutuksessa sekä tuomioistuinten kesken että oikeusministeriön kanssa on paikallaan.

Kohta 37

Tuomioistuinten johtamismallien ja henkilöstörakenteen uudistamista on tarpeen selvittää. Myös hallinnon keventäminen on hyväksyttävä päämäärä.

Mikäli tuomioistuinten määrää edelleen vähennetään, se tietää automaattisesti johtamisvirkojen vähenemistä. Sen sijaan se ei välttämättä aiheuta johtamiseen kuuluvien tehtävien vähentymistä, tehtävät vain keskittyvät entistä harvemmillle. Sillä että muutama virka mahdollisesti voidaan virastoja yhdistettäessä vähentää, ei ole olennaista merkitystä hallinnon tehtävien kannalta.

Yksikön koon kasvaessa johtamiseen kuluu entistä enemmän aikaa. Tällöin on aiheellista tarkastella työnjakoa ja siirtää tehtäviä viraston päälliköltä alemmalle tasolle. Ainakin keskisuuriin tuomioistuimiin, joissa on useampia kuin

yksi kanslia ja useita istuntopaikkoja, tulisi perustaa hallintopäällikön virat. Nykyisin laamannin aikaa kuluu paljon sellaisiin hallintoasioihin, jotka hallintopäällikkö voisi hoitaa. Tällöin laamannille jäisi myös enemmän aikaa osallistua lainkäyttöön.

Tuomioistuinten päälliköiden tehtävien määräaikaistamista kannattaa myös selvittää.

Kyvykkään henkilökunnan saamisen kannalta on tärkeää, että tuomioistuimissa on johtamistehtävien ohella myös sellaisia etenemisvirkoja, joihin nouseen lainkäytöllisen etevyyden perusteella.

- Kohta 38 Tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamista ja maksujen korottamista sekä mahdollisuutta maksujen etukäteen perimiseen on syytä selvittää. Samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että se ei muodostu esteeksi oikeusturvan saamiselle.
- Kohta 40 Kun syyttäjänvirastoja on, Ahvenanmaata lukuun ottamatta, enää 12, käräjäoikeus suhtautuu epäillen siihen, onko virastoja yhdistämällä saatavissa tavoitteena olevia toiminnallisia tehostamisvaikutuksia.
- Kohta 41 Esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien esitutkintayhteistyön tiivistäminen on paikallaan.
- Kohta 42 Käräjäoikeus kannattaa syyteneuvottelumenettelyn käyttöön ottamista. Samalla on kuitenkin erityistä huomiota kiinnitettävä siihen, että menettelyä sovelletaan yhdenmukaisesti niin, ettei kansalaisia aseteta eriarvoiseen asemaan sen perusteella, kenen syyttäjän harkittavaksi asia tulee.
- Kohta 44 Mietinnössä esitetään sen selvittämistä, voitaisiinko syyttäjän toimiminen asianomistajan edustajana yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisessa saat-
taa maksulliseksi. Syyttäjä hoitaa nytkin virkavastuulla näitä asioita silloin, kun ottaa vaatimuksia ajaakseen. Maksun periminen siitä nostanee kuitenkin asian hoitamiseksi asetettavia laatuvaatimuksia, esimerkiksi velvollisuutta hankkia korvausvaatimuksen tueksi näyttöä. Tämä voi johtaa siihen, että syyttäjät entistä harvemmin ottavat näitä vaatimuksia ajaakseen.
- Kohta 48 Käräjäoikeus kannattaa sitä, että tuomioistuimet tehostavat avustajien työn laadun valvomista muun muassa palkkioita määrätessään. Kiinteiden taksojen määrääminen yksinkertaisille asioille olisi myös paikallaan.
- Kohta 2.4 Tuomioistuinsovitteluun, Follo-menettelyyn ja oikeudenkäynnissä tapahtuvaan sovinnon edistämiseen kannattaa panostaa entistä enemmän. Kun sovintoon pääseminen näiden menettelyjen avulla on varsin yleistä, tällä tavoin voidaan saada aikaan työn säästöä ja lyhentää asioiden käsittelyaikoja.
- Kohta 2.5 Käräjäoikeus kannattaa mietinnössä esitettyä oikeudellisen neuvonnan kehittämistä ja osallistumista valtion yhteispalvelupisteisiin. Palvelujen saamiseen haja-asutusalueilla, esimerkiksi Lapissa, tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Lausunnon käsitteleminen

Lausuntoa on käsitelty käräjäoikeuden yhteistyökomiteassa ja johtoryhmässä.

Laamanni Seppo Kankkunen